Influence of psychological culture on development of personal reliability and effectiveness of professional activity of entrepreneurs

I. Lantukh

ORCID 0000-0002-0891-2704

V.N. Karazin Kharkiv National University, Kharkiv, Ukraine

A. Lantukh

ORCID 0000-0002-5043-1816

National Pharmaceutical University, Kharkiv, Ukraine

Article info

Accepted 28.02.2019

V.N. Karazin Kharkiv
National University, Kharkiv,
Ukraine

National Pharmaceutical
University, Kharkiv, Ukraine

Лантух, І.В., Лантух, А.П.
(2019). Вплив
психологічної культури на
розвиток особистісної
надійності та успішності
фахової діяльності
підприємців. *Fundamental
and applied researches in
practice of leading scientific
schools*, 31 (1), 118-124.

Lantukh, I., Lantukh, A. (2019). Influence of psychological culture on development of personal reliability and effectiveness of professional activity of entrepreneurs. *Fundamental and applied researches in practice of leading scientific schools*, 31 (1), 118-124.

The article examines the role of psychological culture in entrepreneurs' professional activity. Components of psychological culture are dedicated, which influence the reliability of subjects of entrepreneurial activity. Components of psychological culture are described, that actively develop the entrepreneur's attitude to the efficiency of professional activity and success in business.

It is proved that the success in professional sphere helps the entrepreneur actively develop his business, interact with business partners and constantly strive for his success. At the same time his psychological culture is of great importance also. Psychological culture is an important system-forming component of the overall harmony of the entrepreneur's personality and has a wide aspect of the general culture, culture of work and culture of interaction in society. The development of the psychological culture of entrepreneurs can influence their personal qualities: cognitive, communicative, emotional-volitional, organizational, socio-regulatory, motivational, value ideals and needs. Therefore, when forming psychological culture at the entrepreneurs, their personal reliability as partners, as well as their success in business, and their competitiveness are significantly enhanced.

Key words: personal reliability; subject of entrepreneurial activity; psychological culture; components of psychological culture; personality qualities of entrepreneur; social and professional environment.

Вплив психологічної культури на розвиток особистісної надійності та успішності фахової діяльності підприємців

І.В. Лантух

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Харків, Україна

А.П. Лантух

Національний фармацевтичний університет, Харків, Україна

У статті розглядається роль психологічної культури у фаховій діяльності підприємців. Виділені компоненти психологічної культури, які впливають на розвиток надійності суб'єктів підприємницької діяльності. Описані компоненти психологічної культури, котрі активно розвивають налаштованість підприємця на ефективність професійної діяльності та успіх у бізнесі.

Ключові слова: особистісна надійність; суб'єкт підприємницької діяльності; психологічна культура; компоненти психологічної культури; індивідуальні якості особистості підприємця; соціально-професійне середовище.

Вступ

Перехід України до ринкових відносин вимагає в сучасних умовах суспільства значної роботи із підготовки ділової людини – особистості з розвинутим культурно-моральним, творчим потенціалом та економічним мисленням. Велике значення в суспільстві мають середній та малий бізнес, підприємництво яких є нове, адекватне сучасним реаліям явище суспільного та господарського життя, котре має величезний потенціал. Середній та малий бізнес надає ринковій економіці гнучкість, мобілізує фінансові, трудові та виробничі ресурси, вирішує багато соціальних проблем ринкового господарства і є джерелом нових робочих місць.

Одним із самих перспективних напрямків розвитку економіки нашої країни є підготовка конкурентоспроможних виробників благ та послуг, котрі вміють управляти підприємством у складних для стабільного розвитку умовах. Важливим структурним компонентом особистості підприємця є психологічна культура фахівця, яка дозволяє духовно усвідомлювати себе, бути надійним та успішним у бізнесі.

Теоретичні основи дослідження

У ході аналізу розвитку професіоналізму особистості дослідники звернули увагу на те, що творчі, активні, надійні підприємці є більш успішними серед колег (Geydzh, 2016; Zeer, 2003). Ряд науковців розуміють необхідність професійного відбору фахівців (Zeer, 2003; Klimov, 2003). Культурно-історична теорія Л.С.Виготського спрямована на обґрунтування ролі культури в генезисі особистісного розвитку людини. Дослідник наголошував, що сутність культурного розвитку людини полягає в тому, що особистість опановує процес власної поведінки, що і виражає сутність психологічної культури особистості, яка стає для неї тим, чим вона є в собі, через те, що вона пред'являє до інших (Vyigotskiy, 1996, с. 71). На думку А.О. Беліка культура – це те, що об'єднує окремих людей у спільне співтовариство, і це те, що пов'язує конкретну особу із суспільством (Belik, 2001).

Такі підходи породжують необхідність аналізу підприємництва як особливого соціокультурного феномена. Це обумовлено безперервним зростанням фонду наукових досліджень в галузі психології в контексті розвитку творчих здібностей, економічного мислення, а також особистісних якостей підприємців, які сприяють ефективному управлінню бізнесом. На думку Л.М. Карамушки підприємці - одна із найбільш складних та найбільш значущих професійних груп і разом з тим малодосліджених професійних груп, зокрема, через значну зайнятість, статусність та певну закритість цих професійних груп (Karamushka, 2014). Дослідники Л.М. Карамушка та Г.В. Гнускіна проаналізували зміст професійного вигорання особистості та розкрили основні підходи його вивчення у підприємців. Автори дослідили сутність підприємницької діяльності та її психологічні особливості, які можуть зумовлювати виникнення професійного вигорання. Вони показали зв'язок

професійного вигорання: з особистісно-підприємницькими характеристиками підприємців (підприємницьким потенціалом, підприємницькими здібностями); особливостями мотивації (соціально-психологічними установками); змонтованістю у роботу організаційно-професійними та соціальними характеристиками підприємців (Karamushka, Gnuskina, 2018). Дослідник О.В. Креденцер звернула увагу на психологічні умови підготовки підприємців до професійної діяльності у сфері торговельного бізнесу та теоретично обґрунтувала проблеми організаційної культури (Kredentser, 2013).

Деякі вчені підкреслюють, що успішність професійної діяльності впливає на особливості трудової мотивації, комунікативні, когнітивні та регулятивні якості підприємця (Klimov, 2003; Li Myon Bak, 2009). Ці характеристики обумовлюють вплив на поведінку особистості підприємця, на його відповідальність, продуктивність та ініціативність. У структурі особистості підприємця вчені виділяють рефлексивний, ціннісно-смісловий, орієнтаційний та пізнавальний компоненти, котрі дають особистості фахівця цілісне відображення об'єктивної дійсності і впливають на розвиток самосвідомості фахівця, яка допомагає розуміти у соціальній взаємодії: свій образ-Я, Я-реальне, Я-соціальне, Я-ідеальне (Li Myon Bak, 2009).

Мета дослідження

Виявити особливості розвитку надійності та успішності професійної діяльності фахівців під впливом формування психологічної культури підприємців.

Виклад основного матеріалу дослідження

Нові підходи до формування підприємницької діяльності передбачають не тільки пошук та оволодіння новими знаннями, постановку цілей, вибір цінностей, але і розкриття ділових здібностей особистості, її можливостей компетентного та відповідального виконання професійних соціальних ролей, продукування нових ідей, створення реальних передумов для саморозвитку (Geydzh, 2016). Безумовно, в будь-якому варіанті створення бізнесу є як плюси, так і мінуси. Одним з мінусів створення бізнесу разом з партнерами є те, що при цьому можливі конфлікти між ними. Це пов'язано з тим, що бізнес-партнери впливають на діяльність компанії. Своїми діями, а іноді і бездіяльністю вони можуть завдати дуже непоправної шкоди бізнесу або навіть взагалі його зруйнувати (Karnegi, 1997). Тому важливим є не просто спільний бізнес-досвід, а і негативний досвід, який дає змогу пізнати бізнес-партнера у гострих проблемах фахової діяльності. Велика конкурентність викликає конфліктні ситуації і якщо заздалегідь позбавитися основних причин конфліктів між бізнес – партнерами, то вірогідність їх виникнення можна зменшити. Тому слід прислухатися до порад знаменитого науковця Р. Фішера, у котрого теж були конфлікти із колегами-ученими: *«Конфлікт сам по собі не є проблема, проблема в тому,*

що нам робити з нашими різницями. Кращий спосіб попередити конфлікт – не допустити його» (Fisher, 1992). Вочевидь, що негаразди, котрі виникли, спроможні навіть зруйнувати бізнес і тут повстає проблема: як мінімізувати конфлікти між бізнес –

партнерами, і якими якостями вони повинні бути наділені. Можна довго перелічувати якості, котрі повинні бути у бізнес – партнерів, але, як показують дослідження, серед них слід звернути особливу увагу на *надійність* бізнес-партнерів (Fisher, 1992) (див. табл. 1).

Таблиця 1.

<i>Надійний – це той, хто втілює довіру, вірна людина</i> (Ozhegov, 2007).	
1	Надійність – це обов'язкова умова для успішного бізнесу.
2	Надійність – це фінансова стабільність.
3	Надійність – це висока ступінь сталості.
4	Надійність – це здатність виконувати зобов'язання.
5	Надійність – це фундаментальність, порядність, відповідальність та старанність.

Аналізуючи феномен надійності, можна стверджувати, що вона найбільш чітко проявляється в проблемних ситуаціях з партнерами і ефективно перевіряється у складних проблемних ситуаціях бізнесу. Насправді, така якість має велике значення і для самої справи і для співробітників компанії, а особливо у випадку з бізнес – партнерами (Lantukh, 2018). Найважливіші показники успіху бізнесу – стабільність, прогрес, процвітання, рух уперед. Це залежить не тільки

від самої компанії, але й від оточуючого бізнес – середовища. Тому одними із найважливіших якостей, котрі цікавлять партнерів у соціальній взаємодії – це їх надійність, взаємодовіра та чесність. Надійність підприємців включає: пунктуальність, вірність та відповідальність, а що стосується компанії, то надійність оцінюється за її фінансову стабільність, ступінь стійкості, гарної репутації, відносинами з партнерами та клієнтами (Geydzh, 2016) (див. табл. 2).

Таблиця 2.

<i>Перевага надійності</i>	
1	Надійність у бізнесі дозволяє мати високу репутацію.
2	Надійна людина користується повагою та визнанням оточуючих.
3	Надійність дозволяє іншим людям бути впевненими у підприємця.
4	Надійність – це результат значної роботи людини над собою і часто продукує вірність своєму слову та своїм вчинкам.

Шляхом розвитку і вдосконалення різних особистісних якостей надійність досягається, перш за все, через жорсткий самоконтроль, що відіграє найважливішу роль в бізнес-процесах. На розвиток професійної надійності впливають наступні компоненти:

- *обов'язковість* - вміння тримати дане слово, не підводити оточуючих, бути чесним перед собою і іншими людьми, що досягається, в першу чергу, бажанню бути саме таким підприємцем;

- *пунктуальність* - надійність оцінюється за пунктуальністю, бо ділова людина не повинна втрачати час у взаєминах з партнерами;

- *діловий підхід* - полягає в тому, щоб чітко оцінювати свої можливості в певних умовах і давати адекватні обіцянки з тих чи інших питань, проявляти вміння відмовити в чому-небудь, грамотно і конструктивно аргументувавши свою відмову. Тільки в тому випадку, коли будуть співставлені вигоди і витрати, підприємець може сформувати діловий підхід;

- *вірність* – це прихильність людині, справі, компанії, що показує порядність і об'єктивність підприємця як особистості;

- *хороша пам'ять* – потребується необхідність тренувати пам'ять підприємцю, тому якщо він підводить своїх партнерів, то це негативно позначиться на його репутації.

Зростання підприємницької активності в Україні спонукає все більшу кількість працездатного населення до відкриття власної справи. Однак, як показує практика, більше половини новостворених середніх та малих підприємств розпадається через нестачу фінансових ресурсів, через невміння управляти і планувати, орієнтуватися в ситуаціях ринкової економіки. Інформаційна, кадрова, методична, кредитно-фінансова, інвестиційна, податкова, технологічна підтримки підприємництва в нашій країні здійснюється недостатньо ефективно. В результаті гальмується залучення в господарський обіг колосальних невикористаних трудових ресурсів, затягується формування повноцінного конкурентного ринкового середовища, не вирішується найважливіше соціально-економічне завдання формування середнього соціального класу - основи подальшого реформування суспільства (Lantukh, 2018).

Важливою характеристикою підприємця є успішність його професійної діяльності. На думку В.В.Томілова в успішності професійної діяльності підприємців важливе значення має психологічна культура фахівця (Tomilov, 2000). Дослідник Д.Мацумото розглядає культуру, як важко вловиме, абстрактне поняття, яке значною мірою утворює основу нашого розуміння життя, що передається від одного покоління до іншого за формою ритуалів, традицій, матеріальної

спадщини і поведінки (Matsumoto, 2002). Культура – це набір програмованих реакцій, які людина засвоїла, щоб пристосовуватися у повсякденному житті до свого середовища і до інших оточуючих. Отже, культура є програмованим забезпеченням свідомості людини. На думку автора культура розглядається, як специфічний засіб організації та розвитку життєдіяльності, поданої у продуктах матеріальної та духовної праці, у системі соціальних норм, традицій, духовних цінностей у суспільстві, а також ставлення людей до природи, відносини між людьми та ставлення до самого себе. Слід звернути увагу на те, що культура пов'язує окремих людей у єдине співтовариство та взаємодію із суспільством і ці зв'язки багатовимірні та багато значущі (Matsumoto, 2002).

Важливою складовою культури в людині є психологічна культура, яка проявляється у соціальній взаємодії і виступає внутрішньою складовою психології особистості (Turyanska, 2007). Так як психологічна культура є комплексним поняттям, то вона включає інформацію про закони функціонування психічного світу, способи та прийоми управління внутрішньої та зовнішньої активності, що забезпечує збереження особистості. У той же час психологічна культура розглядається як: набір психологічних якостей (тактовність, ввічливість, пошана), які проявляються в поведінці; освіченість, ерудиція, інтелігентність; характеристика якісних станів (культура мови, культура побуту); відповідальність поведінки нормам соціуму.

Психологічна культура розглядається А.І. Мотковим як напрацьована і засвоєна особистістю система конструктивних способів, вмінь самопізнання, спілкування, саморегуляції емоцій та дій, творчого пошуку, ведення справ та саморозвиток. У розвинутому вигляді вона характеризується високою якістю самоорганізації та саморегуляції різних видів життєдіяльності. Психологічна культура, як зазначає автор, - це не успадкована пам'ять колективу або окремої особистості у вигляді частини загальної культури людини, що проявляється в системі якостей, котрі забезпечують порівняння знань людини між силою прагнення до пізнання основних чинників розвитку внутрішнього світу та способів його самореалізації (Motkov, 2007). Психологічна культура особистості в комплексі з оптимальним способом життя забезпечує стійке, гармонійне її функціонування і включає комплекс усвідомлених спеціальних прагнень, що постійно розвиваються: тенденцій, потреб, орієнтацій, набір яких виявляється у поведінці, у почутті відповідальності, у ставленні до діяльності і впливає на розвиток людини, як духовної істоти. Таким чином, психологічна культура розглядається як система знань, переваг, норм поведінки, цінностей, переконань і має комплексний характер.

Психологічна культура простежується у суспільно-професійних відносинах підприємців і є одним із провідних факторів формування їх надійності. Особистість підприємця, як індивідуальність, має ієрархічну багаторівневу будову, що дозволяє виявляти особливості сприйняття іншого суб'єкту, розуміти та адекватно його сприймати, знати про його характер, переживання, а також виховувати вміння спілкуватися

та продуктивно працювати над спільною справою (Psihologichni determinanti rozvitku organizatsiynoyi kulturi, 2015). Зріла психологічна культура формує гармонійну особистість підприємця з високою мірою довіри, розвитку, оптимальних норм та інших компонентів надійності фахівця. Психологічна культура виступає соціально-психологічним механізмом професійної діяльності підприємців і сприяє успішній взаємодії з оточуючими фахівцями. У соціальному середовищі психологічна культура підприємців виступає як єдність вмінь, навичок, знань, переживань та взаємовідносин. Розглядаючи психологічну культуру в загальнотеоретичному аспекті, у межах системного підходу, В.Е. Турянська визначила її як багаторівневе соціальне утворення (Turyanska, 2007). Цей підхід є універсальним і відображає значимість компонентів психологічної культури для розвитку підприємців та формування їх надійності. На основі цього підходу ми виділили для розвитку особистісної надійності наступні компоненти: досвід соціальної взаємодії, регулятивні, комунікативні, емоційно-афективні, рефлексивно-перцептивні, ціннісно-мотиваційні, когнітивні, вольові (див. рис. 1).

Розглядаючи ці компоненти, слід відмітити, що для підприємців досвід соціальної взаємодії надає вміння проявити соціальну активність, емоційну стабільність, терпимість до колег. Це спонукає формувати вміння дипломатичності, розвивати інтелектуальні якості, соціальні стереотипи та установки. Розвиток емоційно-вольового компоненту у підприємців формує доброзичливість, почуття гумору, емпатію, милосердя та власну гідність. Підприємець у своїй професійній діяльності особливо приділяє увагу соціальним нормам та цінностям у суспільстві, що потребує формування порядності, надійності, справедливості, толерантності. Ці мотиваційно-ціннісні компоненти розвивають у підприємця самоповагу та моральність.

Важливе значення для суб'єктів підприємницької діяльності має регулятивний компонент психологічної культури, який розвиває вміння керувати своїм психологічним станом, розумом, психологічним здоров'ям, здатністю до саморегуляції поведінки у взаємостосунках з партнерами. Підприємцю важливо розвивати прогностичні вміння, здатність до ідентифікації, психологічну проникливість. Ці рефлексивно-перцептивні компоненти психологічної культури допомагають підприємцю формувати спостережливість та конгруентність.

Робота підприємця пов'язана з великим колом інформації, яку необхідно сприймати, доказово переробляти, володіти мовною культурою та логічно викладати свої думки не тільки у спілкуванні, а і в роботі із документами та у взаємодії з організаціями у суспільстві, що потребує розвитку комунікативного компоненту психологічної культури фахівців. Система професійних знань підприємців про людину й соціальну взаємодію з колегами, а також система уявлень фахівців про свій внутрішній потенціал, індивідуальні якості, схильність до творчості, креативності вимагає активно розвивати когнітивний компонент психологічної культури.

Рис. 1. Основні компоненти психологічної культури суб'єктів підприємницької діяльності.

Таким чином, можна стверджувати, що розвинена психологічна культура підприємця відображає суб'єктивний погляд в об'єктивній реальності, в яку включений він сам і що впливає на його дії і особистісний стан. Тому до найбільш важливих проблем в галузі економіки можна віднести розробку цілісних концепцій розвитку психологічної культури підприємців, що дозволяє формувати ділову особистість для суспільства. До змісту особистості підприємців має входити формування спрямованості особистості, їх інтересів, схильностей, мотивів діяльності. Поняття «ділова особистість» виступає при цьому як перспективна модель готовності людини до нового типу професійної, підприємницької діяльності в умовах ринку.

Слід відмітити, що психологічна культура виступає соціально-психологічним механізмом ефективного

розвитку підприємців і активної адаптації в соціумі, котре є умовою успішної взаємодії з оточуючими людьми у фаховій діяльності. Як соціальне багатомірне психологічне явище людини, психологічна культура розглядається в діалектичній єдності загального, одиничного і особистісного проявів психіки людини, що у загальному плані поєднує цінності і соціальні норми, одиничне відображає індивідуальний стиль відносин і поведінку в діяльності, а особистісне характеризує мотиви і способи соціальної взаємодії (Turyanska, 2007).

Для успішного розвитку суспільства необхідно виховання у його членів творчої активності, відповідальності за прийняття рішення, здатності до ризику, поваги до ділових партнерів, надійності зобов'язань. Ступінь розуміння людьми високої якості духовного і матеріального життя нерозривно пов'язана зі способами їх досягнення, з тими умовами, які

формують духовний стан людей, їх інтереси і потреби. В сучасній країні суспільство стикається з проблемою радикальної зміни всієї економічної культури, громадського менталітету, зміни стереотипів економічної поведінки і появи нових ціннісних орієнтирів (Lantukh, 2018).

Таким чином, психологічна культура в розвиненому вигляді має високий рівень самоорганізації та самореалізації підприємців, і за допомогою розвиненої психологічної культури підприємець гармонійно враховує як внутрішні особистісні якості, так і зовнішні вимоги соціального життя та професійної діяльності. Дослідження дає можливість розглядати психологічну структуру особистості підприємця з позиції системного підходу як ієрархічне системне утворення і новоутворення психіки особистості в аспекті культурного розвитку підприємців і в умовах їх соціальної взаємодії. Враховуючи проведення дослідження, слід відмітити, що розвинута психологічна культура фахівця є результатом не тільки соціалізації особистості, а й її здатності проводити велику внутрішню роботу над собою з поєднанням і гармонізацією власних потреб з інтересами партнерів і соціумом.

Висновки

Успішність професійної діяльності допомагає підприємцю активно розвивати свій бізнес, взаємодіяти з партнерами по бізнесу та постійно домагатися свого успіху. Зростання підприємницької активності в Україні спонукає все більшу кількість працездатного населення до відкриття власного бізнесу. У фаховій діяльності підприємців виявляється контроль за якістю професійних успіхів на підставі особистісних характеристик. Оцінка успішності підприємця охоплює як зовнішні критерії (ті, що дають йому інші люди), так і внутрішні якості, що пов'язано з власним почуттям своєї успішності. Розвиток особистості, спрямований на формування системи наукових, практичних знань і вмінь, дозволяє підприємцю активно функціонувати в якості повноправного члена суспільства, відповідального громадянина країни.

Важливим системоутворюючим компонентом загальної гармонії особистості підприємця є психологічна культура, яка має широкий аспект загальної культури, культури праці і культури взаємодії в соціумі. Розвиток психологічної культури підприємців дозволяє впливати на їхні особистісні якості: когнітивні, комунікативні, емоційно-вольові, організаційні, соціально-регулятивні, мотиваційні, ціннісні ідеали та потреби. Тому, при формуванні у підприємців психологічної культури, активно розвивається надійність як партнерів, успішність у бізнесі і значно підвищується їх конкурентоспроможність.

Література / References

Belik, A.A. (2001). *Kultura i lichnost. Psihologicheskaya antropologiya. Etnopsihologiya. Psihologiya religii*: Uchebnoe posobie. [Culture and personality. Psychological anthropology. Ethnopsychology. Psychology of religion: Textbook]. M., RGGU.

Белик, А.А. (2001). *Культура и личность. Психологическая антропология. Этнопсихология. Психология религии*: Учебное пособие. М., РГГУ.

Vyigotskiy, L.S. (1996). *Psihologiya razvitiya kak fenomen kulturyi. [Developmental psychology as a phenomenon of culture.]*. M.-Voronezh.

Выготский, Л.С. (1996). *Психология развития как феномен культуры*. М.-Воронеж.

Geydzh, D. (2016). *Partnerskoe soglasenie. Kak postroit sovmestniy biznes na nadyozhnoy osnove. [Affiliate agreement. How to build a joint business on a reliable basis.]* M.: Izd-vo OOO «Alpina», «Pablisher».

Гейдж, Д. (2016). *Партнерское соглашение. Как построить совместный бизнес на надежной основе*. М.: Изд-во ОО «Альпина», «Паблшер».

Zeer, E.F. (2003). *Psihologiya professiy. [Psychology of the professions]*. M.-Ekaterinburg.

Зеер, Э.Ф. (2003). *Психология профессий*. – М.-Екатеринбург.

Karamushka, L.M. (2014). *Organizatsiyna kultura osvithnih organizatsiy: zv'yazok mizh rivnem rozvitku ta «zovnishnimi» harakteristikami organizatsiyi [Organizational culture of educational organizations: the connection between the level of development and the "external" characteristics of the organization]// Aktualni problemi psihologiyi: zb. naukovih prats Institutu psihologiyi Imeni G.S. Kostyuka NAPP Ukraini. Red. S.D. Maksimenka, L.M. Karamushki. K.: Institut psihologiyi Imeni G.S. Kostyuka NAPP Ukraini. Vip. 41. P. 3-12.*

Карамушка, Л.М. (2014). *Организаційна культура освітніх організацій: зв'язок між рівнем розвитку та «зовнішніми» характеристиками організації // Актуальні проблеми психології: зб. наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. К.: Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Вип. 41. С. 3-12.*

Karamushka, L.M. Gnuskina, G.V. (2018). *Psihologiya profesynogo vigorannya pidpriemtsiv [Psychology of professional burnout of entrepreneurs.]*. K.: Logos.

Карамушка, Л.М. Гнускіна, Г.В. (2018). *Психологія професійного вигорання підприємців*. К.: Логос.

Karnegi, D. (1997). *Kak zavoyovuyivat druzey i okazyivat vliyanie na lyudey [How to win friends and influence people]*. Samara: Izd-vo «AVS», «Buk-trans».

Карнеги, Д. (1997). *Как завоевывать друзей и оказывать влияние на людей*. Самара: Изд-во «АВС», «Бук-транс».

Klimov, E.A. (2003). *Psihologiya professionala: Izbrannyye psihologicheskie trudyi. [Psychology of the professional: Selected psychological works.]*. M.: Izd-vo «Institut prakticheskoy psihologii».

Климов, Е.А. (2003). *Психология профессионала: Избранные психологические труды*. М.: Изд-во «Институт практической психологии».

Kredentser, O.V. (2013). *Teoretichniy analiz tipologiy organizatsiynoyi kulturi. Aktualni problemi psihologiyi: Organizatsiyna psihologiya. Ekonomichna psihologiya. Sotsialna psihologiya [Theoretical analysis of typologies of organizational culture. Actual problems of psychology: Organizational psychology. Economic psychology. Social Psychology]: zb. nauk. prats Institutu psihologiyi Imeni G.S. Kostyuka NAPP Ukraini. Red. S.D. Maksimenka, L.M. Karamushki. K. – Alchevsk: LADO. T. 1. Vip. 37.*

Креденцер, О.В. (2013). *Теоретичний аналіз типологій організаційної культури. Актуальні проблеми психології: Організаційна психологія. Економічна психологія. Соціальна психологія: зб. наук. праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Ред. С.Д. Максименка, Л.М. Карамушки. К. – Алчевськ: ЛАДО. Т. 1. Вип. 37.*

Lantukh, I.V. (2018). *Psihologichni aspekti ta harakteristiki riziku osobistosti v pidpriemnitskiy diyalnosti. [Psychological aspects and characteristics of personality risk in entrepreneurial*

- activity.]. *Naukoviy visnik Hersonskogo derzhavnogo universitetu. Seriya «Psihologichni nauki»*. № 3. P. 73-78.
- Лантук, І.В. (2018). Психологічні аспекти та характеристики ризику особистості в підприємницькій діяльності. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. № 3. С. 73-78.
- Li Myon Bak (2009). *Chudes ne byivaet*. [Miracles do not happen]. Seul: Izd-vo Ewhan.
- Ли Мён Бак (2009). *Чудес не бывает*. Сеул: Изд-во Ewhan.
- Matsumoto, D. (2002). *Psihologiya i kultura: Sovremennyye issledovaniya* [Psychology and culture: Modern research]: per. s angl. 3-e izd. Sankt-Peterburg: prajm-Evroznak.
- Мацумото, Д. (2002). *Психология и культура: Современные исследования*: пер. с англ. 3-е изд. Санкт-Петербург: прайм-Еврознак.
- Motkov, O.I. (2007). *Psihologicheskaya kultura v mozaike lichnosti* [Psychological culture in the mosaic of personality] [elektronniy resurs]// http://www.psychologos.ru/articles/view/psihologicheskaya_kultura_v_mozaike_lichnosti_o.i._motkov.
- Мотков, О.И. (2007). *Психологическая культура в мозаике личности* [электронный ресурс]// http://www.psychologos.ru/articles/view/psihologicheskaya_kultura_v_mozaike_lichnosti_o.i._motkov.
- Ozhegov, S.I. (2007). *Slovar russkogo yazyika* [Dictionary of the Russian language]: Pod obsch. red. prof. L.I. Skvortsova. 24-e izd., ispr.. M.: Oniks, Mir i Obrazovanie.
- Ожегов, С.И. (2007). *Словарь русского языка*: Под общ. ред. проф. Л.И. Скворцова. 24-е изд., испр.. М.: Оникс, Мир и Образование.
- Psihologichni determinanti rozvitku organizatsiynoyi kulturi: monografiya [Psychological determinants of organizational culture development: monograph](2015). [elektronniy resurs]. L.M. Karamushka, O.V. Kredentser, K.V. Tereschenko[ta In.]; za red. L.M. Karamushki. K.: Pedagogichna dumka.
- Психологічні детермінанти розвитку організаційної культури: монографія (2015). [електронний ресурс]. Л.М. Карамушка, О.В. Креденцер, К.В. Терещенко[та ін.]; за ред. Л.М. Карамушки. К.: Педагогічна думка.
- Tomilov, V.V. (2000). *Kultura predprinimatelstva: Ucheb. dlya vuzov* [Business culture: Textbook for universities]. SPb.: Piter.
- Томилов, В.В. (2000). *Культура предпринимательства*: Учеб. для вузов. СПб.: Питер.
- Turyanska, V.E. (2007). *Komunikativni zdibnosti yak chinnik psihologichnoyi kulturi Inzhenera-pedagoga*. [Communicative abilities as a factor in the psychological culture of a teacher-engineer.] *Visnik Harkivskogo natsionalnogo universitetu Im. V.N. Karazina*. Vip. 17. P. 274-278.
- Турянська, В.Е. (2007). Комунікативні здібності як чинник психологічної культури інженера-педагога. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. Вип. 17. С. 274-278.
- Fisher, R. (1992). *Put k soglasiyu, ili peregovory bez porazheniya*. [The path to agreement, or negotiation without defeat] R.Fisher, U. Yuri. M.: Nauka.
- Фишер, Р. (1992). *Путь к согласию, или переговоры без поражения*. Р.Фишер, У. Юри. М.: Наука.